

SVARTA HALL

– en båthamn växer fram

Skriven av: Ulla Brohed

Layout: Andreas Gunnarsson

Hur blev de ”svarta berghällarnas” vik båthamnen i Svarta Hall? Hade jättarna på Tjörn ett finger med i spelet? Du har kanske inte hört skrönan om jättekastet. Men vi tar det från början. Att ”Svarta/Svarte hall” betyder svart berghäll är väl belagt. Slår man i *Ortnamn i Göteborgs och Bohus län* så finns där noterat att det första belägget för ordet *hall= stenhäll, jämn bergsyta* är från början av 1800-talet. Namnet står också på en karta från en lantmäteriförrättning 1864.

Källsnäs som badplats och småbåtshamn

Det var på Källsnäs som det redan på 1800-talet fanns en enkel men på den tiden fungerande brygga som byggdes ut på 1900-talet med en ångbåtsbrygga. På 1940-talet byggdes där flera båtbyggor. Adolf Simonsson och hans son Arne, som båda var fiskare och dessutom gjorde lustturer med sommargästerna, hade sin jakt på svaj ute vid Keholmen.

Planer gjordes upp om en båthamn både på Källsnäs och i Svarta Hall vilket Ingmar Brohed berättar om i sin artikel om Jörlanda Badförening i hembygdsföreningens årskrifter 2009 och 2010. Utefter stenbryggan till höger hade bland annat Elin Nilsson sina ekor som hon hyrde ut ännu in på 70-talet. Elin dog 1980. Från slutet av 1970-talet rådde på både höger och vänster sida om stenbryggan djungelns lag. Det gällde att vara tidigt ute på våren för att hitta en plats för sin påle för att under båtsäsongen ha sin båtplats tryggad. Man kunde alltid utgå från att is och stormar hade fört bort den gamla pålen.

1983 beslöt Stenungsunds kommun att lösa in Stora Tora. 1984 blev Källsnäs en kommunal badplats. Från den 1 april 1986 blev det inte tillåtet att förtöja båtar vid

stenbryggan. Alla båtar utom två, skulle bort. Länsstyrelsen hade, som följd av kustutredningen, fattat beslut om att båtplatserna vid viken utanför åmynningen skulle bort för att freda ”fiskens barnkammare”, det vill säga yngelplatser för fisk. Men samtidigt tillät Länsstyrelsen ”på grund av gammal hävd” ett bojområde ute vid Keholmen.

Yngve, Titti och Folke Svensson på ångbåtsbryggan. Bild från tidigt 1930-tal

Adolf och Arne Simonsson på utflykt med sommargästerna Ester Wennström, Mary och Oscar Wennström, deras son Bertil med hustrun Irma och äldsta dottern, Margareta.

De första ansatserna till båthamn vid Svarta Hall.

Svarta Hall har ett utmärkt läge när det gäller att snabbt kunna ta sig ut till Dagholmen. Dess skeppssättning från tiden mellan 400-1100e Kr, utgrävdes 1860. Man fann då några bucklor, lite brons, glaspärlor samt stympade revben av en människa och lämningar av ett järnsvärd (... kanske det svärd som hövdingen Dag svängt med sin hand tills han möjligtvis i en sjöträffning erhållit banesåret och blivit högsatt å den holme, som förvarat hans namn åt eftervärlden...) kan man läsa i *Boken om Jörlanda*. Idag finns inte många rester kvar av den gamla skeppssättningen.

Skeppssättningen idag

När man ser bryggorna idag har man svårt att föreställa sig början där plattekor låg vid korta, enkla trä- och stenbryggor som tillkommit med samtycke av markägarna Elin Nilsson, Källsnäs, och Olof Andersson, ägare till Kaptensbostället Källsby Nedra. De korta stenbryggorna förlängdes senare något med träbryggor som fick byggas om varje år.

I denna artikel har jag definierat Svarta Hall som det strandområde som sträcker sig från den nuvarande stenbryggan till och med den sista träbryggan innan man kommer fram till den utskjutande bergsknallen.

Här kan det vara på sin plats att återge Lena och Sten Lindsdögs version om hur det gick till när Svarta hall i slutet av 1930-talet övergick från statens till Olof Anderssons ägo. "Patron" på Källsby var inte alls hågad att ha det karga strandområdet. "Det kan han fiskar'n där nere köpa", sade Olof Andersson till lantmätaren och Adolf Simonsson ville gärna införliva området med sina angränsande ägor. Men av någon anledning blev lantmätaren och Simonsson oense. Lantmätaren avgjorde saken och sade "han Simonsson skall inte ha det!" och så kom Svarta Hall att fortsatt ingå i Källsby Nedra 1:1.

På 1950-talet började det grunda upp vid den yttersta stenbryggan, som idag i sin förlängning har pontonbryggan, så mycket att inte ens ekorna kunde ligga kvar. Familjerna Svenson och Wennström hade sina lite större båtar på svaj en bit ut – allt enligt "gammal hävd". Båtarna kunde inte tas upp vid Svarta Hall utan fick dras i land vid Källsnäs.

Familjen Svenssons båt tas upp från viken vid Källsnäs med hjälp av Olof Andersson och hans ardennerhäst.

Stenbryggan förlängdes med en enkel träbrygga på pålar. Den förbättrades av Folke och Gunnar Svenson samt Sven Lindqvist som köpte pålar av al av "Olle på Källsby". Al motstår nämligen skeppsmask bättre än andra träslag. Men isen gick hårt åt alpälarna, som fick förnyas varje år. Folke Svenson lyckades 1969 skaffa järnrör som ersatte alpälarna men inte heller dessa motstod isen. Något radikalt måste till. Det krävdes en bottenfäst stenbrygga som kunde bryta vågorna.

20 meter väster om den nuvarande stenbryggan hade Ingmar och Lennart Brohed samt Anders Nyblom en enkel brygga för sina GKSS segelekor. Marken tillhörde Elin Nilsson. Rester av landsfästet finns fortfarande kvar. Men vem tillhör båten som ligger på svaj?

Den 8 juni 1968 bildades den ideella föreningen Svarta Halls Båtklubb av bl.a. Björn Backman, Arvid Björverud, Åke Broang, Gunnar Hällås, Sven Lindqvist samt Folke och Gunnar Svenson. För att få utnyttja marken för landfäste till den utbyggda bryggan tecknade man arrendeavtal med markägaren Bengt Gunnarsson. Klubben har under åren arrangerat grillfester och var ett tag inne på att ha en seglarskola men den idén realiserades inte av olika skäl.

En förfrågan till t f lotsdirektören Harry Sellman om att göra en förbättrad brygga fick ett positivt svar där man bl.a. kunde läsa "Med hänsyn till belägenheten och att markägarens tillstånd inhämtats synes, utan tillgång till närmare detaljer, företaget icke förnärma allmän eller enskild rätt".

Föreningens medlemmar hade enligt stadgarna arbetsplikt vilket visade sig viktigt när det stora arbetet satte igång. Sommaren 1968 bogserades två pråmar, som var halvfylla med sten, från Ringöns varv på Hisingen till Keholmen. Det var Folke Svenson som genom sina kontakter lyckats förhandla sig till dessa. Därifrån drogs de med ekor och en liten motorbåt till Svarta Hall där de förtöjdes. Man sågade sedan hål i botten så att de sjönk. Pråmens sidor användes för att förtöja båtar vid. Följande år fyllde man på med sten från stranden. All sten har fraktats ut med skottkärror – ett styvt arbete kan man tänka!

Så kom då de fatala orkanerna den 22 och 29 september 1969. De tog med sig den yttersta pråmen, som av naturliga skäl inte hunnit fyllas fullt ut med sten, och flyttade den ca 50 meter ut mot Karlsholmen. Men skam den som ger sig. Björn Backman, sjökaptan med många kontakter, lät göra ett stort nät av vajrar med vars hjälp man varpade in stenen ur den förlista pråmen. Det var ett hårt arbete och man lyckades få tillbaka även pråmens sidor och det mesta av stenen. Samtidigt sprängde man det stora stenblocket som låg vid stranden och det är här skrönan om jättarna från Tjörn kommer in. Liknande berättelser om jättar som kastar

Föreningen Svarta Halls Båtklubb har en egen flagga. Design: Peter Lindqvist

sten för att tysta kyrkklockor är urgammal och finns över hela landet. Elin Nilsson blev mycket bekymrad över tilltaget att spränga eftersom det ju faktiskt var så att jättarna en gång i urminnes tid slängt blocket för att tysta kyrkklockorna i Jörlanda och det skulle säkert få konsekvenser. Den pråm som fanns kvar cementerades över i olika etapper.

1982 göt man in lättmetallbalkar, muddrade och lade tjocka plywoodskivor på järnvägsrälsen. 1983 höjdes bryggan 40 cm, el uppsattes och den första badstegen placerades nära landfästet. Plywooden ersattes av träplank som 1997 ersattes av ett heltäckande trädäck, som stormen 2002 tog en del av. Numera ligger ett mycket fint trädäck mot tilläggsplatserna. 16 båtar har sina platser vid den ursprungliga stenbryggan. Som tidigare nämnts ömmade man för de segelentusiastiska barnen. Sven Lindqvist byggde en flytbrygga, som finns än idag, för att barnen lättare skulle kunna gå ombord på båtarna men också för att de skulle kunna provisoriskt förtöja sina optimistjollar.

Stenbryggan går också under namnet ”Backman Bridge” som alluderar på sjökaptenen och hans fartygsbrygga. Under åren har man märkt att lugnvattnet sedimenterat; något som tvingat båtklubben till muddring vid många tillfällen.

Hamnen är utsatt för framför allt västliga vindar. Stenbryggan utgjorde en bra vågbrytare för delar av hamnen men för att skydda resten av hamnen behövdes en längre vågbrytare. Bengt Gunnarsson tog därför under slutet av 80-talet fram offerter på olika alternativ för bättre vågskydd men inga beslut togs vid denna tid. Under slutet av 90-talet utredde återigen Bengt och Martin Gunnarsson möjligheterna att få tillstånd att anlägga ett bättre vågskydd. 2001 beviljade Länsstyrelsen tillstånd att förlänga stenbryggan med två vågdämpande pontonbryggor om vardera 20 meter. Bryggorna beställdes av Martin och våren 2002 var dessa på plats. Martin Gunnarsson är den som ansvarar för dessa bryggor. Pontonbryggorna medförde ett klart bättre vågskydd för båtarna i hamnen och innebar också möjlighet för 11 nya platser för större båtar. Bryggorna har också blivit populära för såväl badande som sportfiskare.

Stormen 29 januari 2002

Den utbyggda småbåtshamnen

När kommunen den 1 april 1986 inte längre tillät båtar att förtöjas vid badplatsen blev många båtägare hemlösa. Kommunen kände ett visst ansvar i den uppkomna situationen och vände sig till den störste markägaren, Bengt Gunnarsson på Källsby Nedra, för att höra om hans intresse för att samordna båtplatsfrågan.

Bengt berättar att han då kallade ihop olika grupper som delvis hade haft mindre bryggor vid Svarta hall samt båtägare som blivit bortkörda från Källsnäs och övriga som anmält intresse av en egen båtplats. På så vis bildades bryggföreningarna Makrillen, Laxen och Vitlingen. Jörlanda Bryggförening var i viss mån redan etablerad.

Tomas Wennström, som då ansvarade för den brygga som hans far och farfar administrerat, var positiv till att hålla i bygget för en ny, utvidgad brygga. Bryggan byggdes av Holmdal & Söner från Hjärteby på Tjörn. Firman gick mycket noggrant till väga och beslöt att påla järnvägsrälsen ända ner till berggrunden. Så har också bryggan motstått alla stormar upp till denna dag. Kostnaden för bryggan uppgick till 74. 698 kr och 50 öre och inträdesavgiften för de olika båtägarna var 3 000 kr.

1986 stod **Bryggföreningen Makrillens** brygga klar med i stort sett samma landfäste som ”den wennströmska bryggan” Den har plats för 26 större båtar samt några mindre. Båtägarna är dels de som tidigare legat vid den äldre bryggan dels utökad med sommargäster och åretruntboende. Föreningen heter Makrillen inte bara med tanke på makrillfisket utan det beror också på Tomas starka engagemang i fotbollsklubben GAIS.

Den tredje bryggan, som tillhör Jörlanda Bryggförening, har rötter tillbaka till 1950-talet. Då beslöt Kurt Jonsson, som då var kontaktperson för bryggföreningen, att tillsammans med Arne Sandréus och Gunnar Andersson att bygga en brygga. De hade alla haft sina ekor på svaj vid en påle men ville ha en mer permanent lösning. De byggde då en liten brygga med plats för tre båtar. Bryggan fästes i land med bultar. En bit ut göts en platta som fäste för bryggan som längst ut vilade på alpålar. Man kan fortfarande under den nuvarande bryggan se stenen som var bryggans landfäste.

Under 60-talet byggdes Jörlanda ut och många villor tillkom. Fler personer blev nu intresserade av att ha båt och därmed en fast tilläggningsplats. 1967 förlängdes bryggan så att den kom att rymma ett 10-tal båtar. Men så kom den ödesdigra stormen och en vecka senare orkanen i september 1969. Bryggan spolades bort liksom alla båtar utom en. Ägarna fick bege sig på vandring ända ner till Kyrkeby för att hitta båtar och bryggdelar innan man kunde återuppbygga den ursprungliga bryggan.

Vårarbete 1956. Bilden tagen vid nerfarten strax ovanför den nuvarande bryggan som ägs av Jörlanda Bryggförening.

Under mitten av 80-talet bildades **Jörlanda Bryggförening** och tankarna kom på en stadigare brygga. I samband med att de andra bryggorna byggdes 1986 tillkom också denna. Bryggan har 40 platser och idag är kontaktpersonen Anders Rasmusson. 1986 var startåret även för **Bryggföreningen Laxen**. Markägaren Bengt Gunnarsson visste att många var intresserade av båtplatser och

kontaktade intresserade personer. Karl-Gustav Nilsson blev föreningens förste ordförande men redan 1987 efterträddes han av Lennart Olsson, Jordal som än idag är föreningens ordförande. Bryggan har 32 båtplatser. Den byggdes, liksom Jörlanda bryggförenings brygga, av byggmästaren Karl Axel Benholm.

Till skillnad från Makrillen, Laxen och Jörlanda Bryggförening har Vitlingen, Sjötungan och ett antal mindre bryggor byggts i egen regi av båtägarna vid respektive brygga.

1987 inköpte Bengt Gunnarsson en "bubbelanläggning" som på ett utmärkt sätt förhindrar isbildning. 1989 fick han tillstånd att spränga bort en bergklack så att man kan utnyttja en naturlig berghäll och på så sätt få en bra sjösättningsramp. 2009 investerade Gunnarssons i en förbättrad vändplan vid rampen och det utfördes av Håkan och Tomas Gustafsson från Kode Entreprenad.

Bild från sprängningen av bergsklacken 1989.

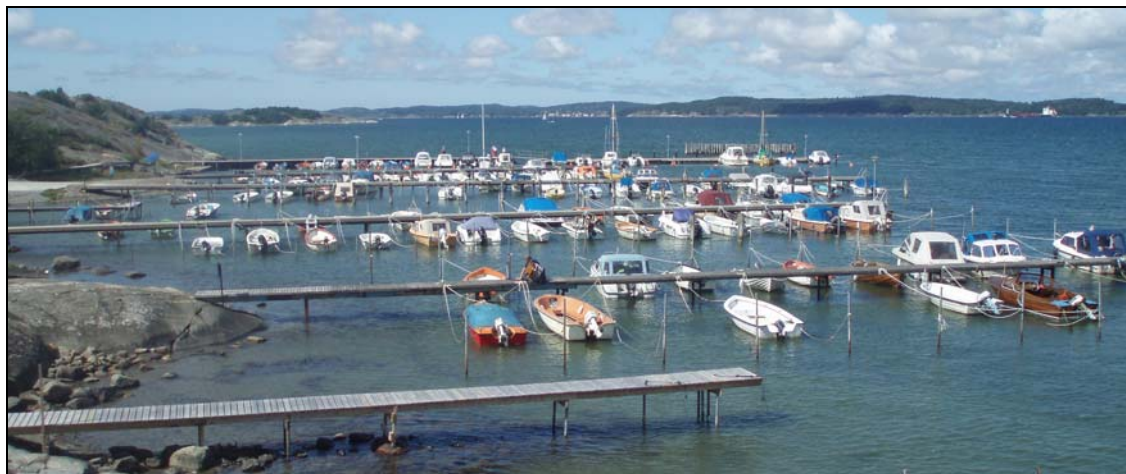
Sedan 2008 ägs och samordnas hela hamnen av Martin och Birgitta Gunnarsson med familj. De flesta av bryggorna utgör fortfarande egna föreningar som arrenderar respektive landfäste och vattenområde. Varje år sammankallar Gunnarssons representanter för varje bryggförening till ett "hamnmöte" där man går igenom förbättringsåtgärder, vakthållning, andrahandsuthyrning m.m. I hamnen finns för närvarande ca 170 båtplatser. Ambitionen är att i första hand erbjuda båtplatser till boende i Jörlanda. Det har visat sig mycket värdefullt att de som har båtar i hamnen är närboende och känner varandra.

Glassförsäljning

Förutom kontakten med de separata föreningarna ansvarar Gunnarssons bl.a. för kölistor, sjösättningsrampen, bubbelanläggningen, privata p-platser och frågor kring vakthållning, myndighetskontakter etc. Vackra sommandagar säljer pojkarna Gunnarsson glass och dricka vid Svarta Hall. Arbetet med bryggorna i Svarta Hall är ett utmärkt exempel på hur privata initiativ kan komplettera det offentliga ansvar.

Hamnen har en egen hemsida: www.svartahall.se.

Muntliga källor:

Bengt, Martin och Birgitta Gunnarsson, Kurt Jonsson, Kerstin och Sven Lindqvist, Lena och Sten Lindskog, Lennart Olsson, Monica och Tomas Wennström samt Lennart Elmevik, professor i Nordiska språk, angående Svarta Hall = svart berghäll.

Tryckta källor:

Brev: Svar från t f lotsdirektören Harry Sellman 1968

Brohed, Ingmar, Jörlanda Badförening 1937-1985 (Årsskrift 2009 och 2010. Kode Hembygds-krets)

Kommunala krönikor (Årsskrift 1985 och 1986 Kode hembygds-krets)

Mårland, Harry, Från istid till järnålder (Boken om Jörlanda. 1959)

Ortnamn i Göteborgs och Bohus län, 6, ortnamnen i Nordre härad 2. Naturnamn

Bilder:

Martin Gunnarsson, Birgitta Hedenrud, Lena Holm, Sven Lindqvist, Lena Lindskog, Lennart Olsson.